

aztán kritikai észrevételek is támadhatnak bennünk abban a tekintetben, hogy a kötet szerzője a tényanyag gondosabb megválogatásával, a feltétlen szükséges és a „kevesebb több” elv tekintetbevételével, az elhagyható részletek kihullatásával fejtegetéseiben az arányokat talán egyenletesebben biztosíthatta volna. Ha a népszerűsítő célokat is szolgáló könyvben szükségesnek látszott is, tudományos szempontból elmaradhatott volna a *Postscriptum* című utolsó, egyébként teljes egészében érdekes, jól tájékoztató fejezet, hiszen ez a kutatói élet és életmű olyan szakára vonatkozik, amelyet egy *Kőrösi Csoma Sándor indulása* címet viselő monográfia jellege tárgyyszerűen egyáltalában nem kíván meg. Szükségesebb lett volna helyette a kötet tudományos használhatóságát mentől részletesebb név- és tárgymutató beiktatásával fokozni. Az e tekintetben mutatkozó fogyatékoságot már azért is kényszerűen szóvá kell tennem, mert a könyv áttanulmányozása rendjén eleinte magam is nagyon sok időt vesztegettem el bizonyos megállapítások és a munkában előforduló egyes nevek keresgélésével mindaddig, míg nem készítettem magamnak legalább az előbbiekből ismertetett kristályosodási pontokra utaló név- és tárgymutatót, hogy a méltatás folyamatos megfogalmazását valamennyire megkönnyítsem. A mutató elmaradásbeli fogyatékoság azonban minden bizonnyal nem a szerző lelkét, hanem inkább a térrel való kiadói takarékoság számláját terheli.

Ezekre a halk kritikai észrevételekre nem az ünneprontás szándékával tévedez rá a toll, hanem csak azért, hogy a valamelyes kritikai hozzáállás elhitetőbb erejűvé tegye az értékelőnek a közelebről megjelent monográfiáról kialakított nagyon is elismerő véleményét. Csetri Elek kötete ugyanis új életrajzi adalékanyagával, színes környezet- és jellemrajzával, a társadalmi és történeti háttér felvételével, az egész eddigi Csoma-irodalom tényanyagának kritikai megrostálásával, illetőleg e tényanyag újrendezésével, a tudományos felszerelés igényességével a magyar tudománytörténeti vizsgáldást olyan jelentős forrásmunkával gazdagította, amely e munkának a Kőrösi Csoma-kutatás nélkülözhetetlen kézikönyvei között maradandóan kiemelkedő helyet biztosít.

CSETRI ELEK

„Lássa a világ, hogy... mi is tettünk valamit“

Engedjék meg, hogy előljáróban megköszönjem Mindnyájuknak a baráti találkozt. [...]

Kőrösi Csoma felfogásának alakulásában a kolozsvári tudóskörnek nem kis szerep jutott. Ma már bizonyosan tudjuk, hogy Csomának ebben a közösségben tudományos tanácsadói, erkölcsi és anyagi támogatói akadtak. Elég, ha Kenderesi Mihály guberniumi-tanácsosra, Döbrentei Gábor íróra és tudományszervezőre, főleg pedig Gyarmathi Sámuelre, úttörő nyelvtudósunkra gondolunk. Döbrentei ekkoriban minden erejét az Erdélyi Tudós Társaság megalakítására fordította, s az új tudományos fórumot Aranka György marosvásárhelyi Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társasága egyes foltatásának tekintette. A plánum értelmében a társaság első szekciója az élenk történeti érdeklődésnek megfelelően a „historiai osztály” lett volna. Bár a tudományos társaságnak olyan számottevő támogatói voltak, mint Bánffy György gubernátor s Telesi Sámuel erdélyi udvari kancellár és könyvtár-alapító, a bécsi udvar halogató politikája a tervet csendes kimúlásra kárhoztatta. Később, más körülmények között vállalta magára a tudományos élet szervezésének feladatát az Erdélyi Múzeum Egyesület vándorgyűlései és felolvasásai útján. Mikor erről beszélünk, lehetetlen nem gondolnunk az egészen más fejlődési szakaszban jelentkező művelődési szervezőmunka új formáira, melyek közül olyan hatásosnak bizonyultak a *Korunk*-dél-előttök. Az itt elhangzó szavak, értékelések és műhely-vallomások, biztatások és aggodalmak utalnak nemzetiségi művelődésünk, múltunk, jelenünk és jövőnk kérdéseire és feladataira.

A szerző számára egy ilyen találkozás — számvetés: közös kötelességeket és gondokat oszt meg, az együttlét embereket és gondolatokat közelít, jégcsapokat olvaszt és zsillipeket enged fel, amelyek máskülönben talán örökre hidegek és zártak: idegenek maradnának.

E gondolatok rendjén nekem először a Körösi-könyv születéséről kell szólnom, miként is jutottam el Körösi Csoma Sándor indulásának megírásához?

Mikor útra kelt, nyelvész és őstörténész volt, tudományos érettsége korában pedig mint orientalista, tibetista emelkedett világhírű tudóssá Nyugat-tibeti és indiai tartózkodása idején kifejtett munkássága, élete igazán alkotó szakasza főleg Duka Tivadar és Baktay Ervin kutatásai révén ismertebb. Ehhez a képhez az erdélyi tudósok közül Szabó T. Attila és Bodor András egyéni értékeléssel járult hozzá. Újabb információként hozzá kell tennünk, hogy napjainkban a Csoma-életmű iránti csodálat jegyében Terjék József, az Eötvös Loránd Tudományegyetem belső-ázsiai tanszékének tagja, Ligeti Lajos orientalista akadémikus tanítványa, tibetistává képzelte ki magát, és napjainkban legilletékesebb értékelője Körösi Csoma tudományos hagyatékának. Nem vitás, hogy tudósnak alkotó szakaszának, tibet-tudományi munkásságának feltárása és feldolgozása egészében orientalista nyelvész feladat. Ezzel szemben magam úgy éreztem, hogy hiteles életrajzának, de különösen hazai útjának megírása — a még levéltárakban és kéziratok között elszórt adatok felkutatásával-értékelésével és a forráskritika következetes alkalmazásával — kimondottan historikusnak való célkitűzés.

Találkozásom a Csoma-témával más irányú kutatásaim közben történt. Körösi Csoma olyan személyiség, hogy a rá vonatkozó, bármilyen jelentéktelennek látszó adata felfigyel a kutató. Magam is így akadtam tudósnak személyére vonatkozó elszórt adatokra. [...]

A múlt század első felének európai rangú erdélyi magyar tudósai közül a Bolyai Jánosén kívül a Körösi Csoma Sándor neve a legrangosabb. A velük való foglalkozás közelebb visz olyan izgalmas kérdések tisztázásához, hogy mi is a helyünk a világban, mit kaptunk az emberiségtől, és mit nyújtottunk ellenszolgálatul. Nagy Géza hangoztatta: „Minden közösségnek lét- és erkölcsi szükséglete, hogy újra meg újra megidézze azokat a nagyjait, akiknek életéből és munkásságából mint kristálytiszta forrásból erőt meríthet a jelen és a jövőbeli nagy feladatainak teljesítéséhez, az elődökhöz méltó helytálláshoz.”

Bár a kutatás kezdeti fókán bizonytalanok voltak a kilátások, évek múltán talán sikerült fényt deríteni néhány részletkérdésre, mások megoldásához közelebb jutni, és általánosságban is oszlatni a homályt. A Körösi-irodalom eredményei és saját kutatásaim-értékeléseim számbavételének summája a szóban forgó monográfia. Hozzá kell azonban tennem, hogy a jövő kutatásai tartogathatnak számunkra új adatokat, sőt meglepetéseket is.

Mikor e kis kör előtt állok, s a méltatott munka révén szélesebb társadalmi és nemzetiségi közösségnek számolok be, életutam párhuzamos síkjaira, az oktatói és kutatói munkára, az iskolára és a műhelyre gondolok. A kettőn szükségszerűen egyszerre kellett haladni. A tanári munka az ismeretek folytonos gyarapítását és ellenőrzését kívánta meg, és az egyetemesség, a látóhatár szélesítését kínálta. Másrészt az állandó kutatómunka, új eredmények feltárása az általánosságokba beleveszés veszélyére figyelmeztetett, és a friss levegő fuvaltatást jelentette. Az adottságok és eredmények azonban nemegyszer elmaradtak az elvárásoktól.

A teljesítmény természete és minősége a személyi feltételeken túl az adott művelődési-intézményes keretek összehatását tükrözi. Kolozsvári alma materem (a volt református kollégium) homlokzatán álló jelszó: „Litteris et pietati sacrum” — „A tudományoknak és a kegyességnek szentelve” —, nem volt pusztá jelszó, hanem humanista tartalom, s korunkban a kegyesség szó az emberséggel azonosult. Annak jegyében tudós professzorok művelték itt a tudományokat: Bíró Sándor, a történelem tanára, aki olyanformán tanította tárgyát, mint ahogyan Herepei Ádámról, Körösi professzoráról feljegyezték: hogy az előadásból a száraz adatok, az események mögött a történelem lelke-lényege tűnjön elő. Továbbá az örök tudományos foglalatosságban élő Jancsó Elemér, a népszerűtetre és rendszeres munkára nevelő Nagy Géza, szakjuk olyan kiválóságai, mint Tulogdi János, Balázs János és mások. A háború időszaka és a világegést követő évek egyetemi oktatása nem kedvezett a műsáknak, ennek ellenére Bíró Vencel és Jakó Zsigmond professzorok Erdély története és a historia patriae vonalán lerakták az alapokat.

Egyéni vonzódáson és a tanszéken kívül a levéltári munkaközösség volt az, ahol a továbbiakban életem bolygója elválaszthatatlanul a kutatás pályáján helyezkedett el. 1949-től kezdve másfél évtizeden át, jóformán nap mint nap, a levéltár csendjében és történelmi levegőjében, az igazi Műhelyben, olyan munkatársak sorában, mint Szabó T. Attila, Jakó Zsigmond, Pataki József, Imreh István, Kiss Ándrás, Dani János és mások, oklevelek, kéziratok társaságában folyt a múlt írásos emlékeinek tanulmányozása. És munkánkra, mint Erdély történetének legnagyobb ismerője és élő lelkiismerete ránkvetette vigyázó kék szemét a historia nesztora:

Kelemen Lajos. Az ott dolgozók aztán tanúi lehetnek nemcsak kimeríthetetlen önzetlenségének és legendás segítőkészségének, tudásának, melyet bőségesen osztogatott.

Sokszor nehéz körülmények között, de az alkotó együttműködés légkörében, a tudományos tisztesség szellemében, haladó gondolatok vonzásában folyt a kutatás, a munka annak a feliratnak a jegyében, amely a Levéltár fölött függött: „A múlt hagyatékának megőrzése nem jelenti, hogy megelégszünk e hagyatékkal.“ Az írásos emlékek iránti szeretet és féltő gondoskodás, annak védelme és biztonságba helyezése éppúgy hozzátartozott e munkaközösség légköréhez, mint a forrásanyag becsületes vallatása és igaz felhasználása, a hamisítás és torzítás minden fajtájának elítélése. A levéltár a történetírő műhelye és szentélye egyben, amelynek küszöbét csak tiszta szándékkal és a források iránti alázattal szabad átlépni.

Engedjék meg, hogy ezt a mai találkozást úgy tekintsem, ami az ügynek szól. Kőrösi Csoma Sándornak, a nagy erdélyi székely-magyar tudósunknak. Áldozatos munkássága példázza a világművelődéshez való hozzájárulásunkat. [..]

Az 1979. június 15-i Korunk-délelőttön elhangzott szövegek rövidített változata.

ANYANYELV ÉS TERMELOERŐ

Kedves Barátaink!

Mai összejevetelünkre a Kriterion Könyvkiadó gondozta román—magyar műszaki szótár megjelenése szolgáltatott alkalmat. Ez azonban nem azt jelenti, hogy csak ez a kiadványt — és szerzőit — köszöntjük. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez a kötet *folytatás*: a hat évvel ezelőtt megjelent román—magyar—német műszaki szótár, illetve a vele megindult szótárszerkesztői munka folytatása, s ugyanakkor *előzmény*: a most készülő magyar—román műszaki szótár korábban napvilágot látott társkiadványa. Mondjuk tehát azt, hogy mai összejevetelünkön a romániai magyar műszaki irodalom egy külön vonulatát, a szótáriródat, s ennek egyik új eredményét köszöntjük — és persze a kultúra, az egységes kultúra e pásmájának szorgalmas munkásait.

De ezzel sem mondtunk el mindent. Ünnepezt szerzőinknek — Bíró András, Jenei Dezső és Rohonyi Vilmos mérnököknek — a szótárirás csak alkalmi foglalkozásuk: egyikük sem csupán ezt az egy ágát műveli a műszaki irodalomnak. Nem hivatkozom könyveikre, műegyetemi jegyzeteikre, csak egyetlen tanulmányukat említem példaképpen, amely nemrég épp a mi folyóiratunkban jelent meg: *A géptervezés gépesítése* című írást. Hármuk közül kettejük munkája ez, s amikor készült, a társszerzők már mindketten nyugállományban voltak — ám nem pihentek, mint ahogy azóta sem pihennek; s mint ahogy azóta is a közösség, az egész ország javára fordítják minden alkotó erejüket, nálunk között tanulmányukban szintén országos iparfejlesztési problémák megoldását keresték.

Mindebből következik, hogy a román—magyar műszaki szótár szerzőinek személyében *az alkotó műszaki értelmiségit köszöntjük* — őket hármukat, s mindazokat, akik az oktatásban, a tudományos kutatásban és mindenekelőtt a teremtésben tevékenykednek, akik a hazai technika és ipar magas szintre emelésének ügyét, a XII. pártkongresszus kitzúte feladatok valóra váltását szolgálják.

Tehát nemcsak itt az asztalnál ülő mérnököket köszöntjük, hanem önöket is, meghívottakat — önöket külön abból az alkalomból is, hogy ez az első Korunk-délelőtt, amelyen a közönség nagyobb része műszaki értelmiségünk soraiból kerül ki. S ez az első Korunk-délelőtt, amelyen a műszaki irodalmat, illetve annak egy vonulatát méltatjuk, s talán majd vitatjuk is. De meg kell mondanom, hogy ugyanakkor nem az első Korunk-akció műszaki értelmiségünk irányába, nem az első kéznyújtás önök felé, nem az első próbálkozásunk arra, hogy szorosabban együttműködjünk. Hadd említsem itt csak legutóbbi hasonló akciónkat, azt a kerekasztal-beszélgetést, amelyen önök közül is jó néhányan részt vettek, s anyagát